

Kõrgem Kunstikool Pallas

Maaliosakond

Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine

Lõputöö

Autor Triinu Kohanenkov

Juhendaja prof. Heli Tuksam MA

Tartu 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. SEINAMAALINGU TAUST.....	4
2. SEINAMAALINGU KONSERVEERIMINE.....	8
2.1 Seinamaalingu seisukord enne konserveerimist.....	9
2.2 Seinamaalingu eemaldamine.....	10
2.3 Seinamaalingu puhastamine ja tugevdamine.....	14
2.4 Seinamaalingu kinnitamine plaadile.....	16
2.5 Seinamaalingu näopoolele lisatud profülaktilise kaitse eemaldamine ja näopoole puhastamine.....	22
2.6 Seinamaalingu ebatasasuste täitmine.....	24
2.7 Seinamaalingu retušeerimine.....	26
2.8 Seinamaalingu seisukord peale konserveerimist.....	27
KOKKUVÕTE.....	29
SUMMARY.....	30
KASUTATUD KIRJANDUS.....	31
LISAD.....	32
Lisa 1. Jänesenaha liimi keetmine Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudis.....	32
Lisa 2. Isetehtud kriidi-želatiin gesso.....	33

SISSEJUHATUS

Minu lõputöö käsitleb seinamaalingu „Põdrake” eemaldamist, selle konserveerimist ja taasesitlemist. Tegu on Meelis Säre õlimaali tehnikas seinamaalinguga, kus eeskujuks oli Säre hea sõber Ain Mäesalu, kes on arheoloogia õppejõud. Maalingu teemaks on stseen „Püha Jüri lohe tapmas”, kus Mäesalu kujutatakse hobusel istuva Püha Jürina, käes mõõga asemel labidas. Maaling asus Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi keldris ehk Von Bocki majas.

Lõputöö eesmärgiks on eemaldada ja taastada seinamaaling terves ulatuses, et maaling ei hävineks keldris toimuvate ehitustööde käigus ning tähtsal kohal on ka isikutega seotud vaimse pärandi säilitamine.

Minu kui tulevase restauraatori jaoks on oluline säilitada mitte ainult ajaloolisi maalinguid füüsilisel kujul, vaid ka sellega kaasas käivaid lugusi. Pärandi säilitamine ja selle edasikandmine on tugevaks põhjaks meie tulevikule. Rõõm oli teha lõputööks projekti, kus olid mõlemad aspektid tugevalt esindatud - säilitada maaling ning talletada maalingus elavaid lugusid.

Tänuõnad. Tänan oma õppejõudu ja lõputöö juhendajat professor Heli Tuksamit. Eemaldamisel, puhastamisel ja tugevdamisel käisid abis Pallase maaliosakonna restaureerimise suuna neljanda kursuse (MA-21-rest) tudengid: Hanna-Liina Krenštrauch, Hele-Riin Juhkama ja kolmanda kursuse (MA-22-rest) tudengid: Daniel Petuhhov, Helen Lang, Linda Lehtpuu. Seinamaalingu puhastamise lõppfaasil käisid abis konserveerimise ja restaureerimise (KoRe) suuna esimese kursuse tudengid (Joonis 12): Liisi Grave, Mariliin Kindsiko, Helis Mosona, Ilo-Mai Sirp, Kaarel Lillemets, Kaisa Saan, Katharina Simson, Katrin Riso, Laura Toom. Nõu materjalide kasutamisel andsid Jüri Kohanenkov (üldehitaja) ja Teele Ülesoo (restauraator). Tugiraami maalingu taha tegi ja aitas paigaldada Kristjan Bachman (mööbliosakonna juhataja kohusetäitja).

1. SEINAMAALINGU TAUST

Seinamaal valmis Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi keldris ehk Von Bocki majas, (varem kõnekeeles ka Marksu maja)¹, mille projekteeris Eestis tegutsenud saksa arhitekt Johann Heinrich Bartholomäus Walther.² Maja valmis aastal 1780³ ja asub Ülikooli tänav 16. (Joonis 1).

Joonis 1. Remondis olev Von Bocki maja. Foto: erakogu.

„Põdrake” (Joonis 2), mõõtudes 2300 x 1800 (mm), on „Püha Jüri lohet tapmas” eeskujul valminud seinamaal, mille autoriks on Meelis Säre, kes pühendas selle oma sõbrale, Ain Mäesalule. Maaling valmis keskeltläbi 40 aastat tagasi. Maalil on kujutatud hobusel istuvat Ain Mäesalu, kes taltsutab lohet, linnamüüri, konn-lohe, kes sümboliseerib kultuurikihti, labidat, teksti „*Sito Repastino*” (ladina keeles, tõlkes „kaevamise koht”) ja

¹ Von Bocki Maja. Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Von_Bocki_maja (09.10.25)

² Johann Heinrich Bartholomäus Walther. Vikipeedia [WWW]

https://et.wikipedia.org/wiki/Johann_Heinrich_Bartholom%C3%A4us_Walther (09.10.25)

³ Von Bocki Maja. Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Von_Bocki_maja (09.10.25)

vapp, millel on kujutatud põdra pead ja süüria peekrit. (Tartust on arheoloogiliste kaevamiste käigus leitud viieteistkümne peekri tükke. Hiljem selgus, et tükid, mis leiti, pärinevad hoopis veneetsia peekrist). Töö oli vaja kiiremas korras seinalt eemaldada, sest kelder läks kapitaalremonti.

Joonis 2. Meelis Säre seinamaaling „Põdrake”. Foto: Kristel Kajak.

Oktoobris tähistatakse restauraatorite ja konservatorite nädalat, mille raames kutsusid Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut ning Kõrgem Kunstikool Pallas, tudengite koosseisus Hanna-Liina Krenštrauch, Hele-Riin Juhkama, Triinu Kohanenkov (mina), Daniel Petuhhov, Helen Lang ja Linda Lehtpuu ning õppejõud Heli Tuksam 15. oktoobril 2024 kõiki huvilisi Von Bocki keldrisse seinamaalingu eemaldamist vaatama ja seinamaalingul kujutatud Ain Mäesalu mälestusi kuulama.

Meelis Säre kohta on kirjutatud järgmist: „Väge oli tunda kõiges, mida varalahkunud Meelis Säre tegi. Väge oli ajateenijate virtuaalse väljaõppekeskkonna

ideestik, väge oli pussitera graveeringus ja ruunikirjades, väge oli julgustavas müksus, millega ta innustas kõiki enda ümber oma annet edasi arendama.”⁴ Seinamaali autor Meelis Säre oli mitmekülgne ja särav inimene, kes sai hakkama kõigega ning oli eeskujuks paljudele.

Kolonelleitnant Meelis Säre ehk Vana Karu (27. november 1960 – 6. veebruar 2014). Säre lai silmaring, tugev maailmatunnetus ja kuldsed käed innustasid kõiki tema ümber. Tema laialdasse ampluaasse kuulusid: puuvestmine, maalimine, metallide sepistamine, kivide töötlemine. Keskkooli ajal astus Nõukogude armeesse, üheksakümnendate algul sai temast eestvedaja Tartu Kaitseliidu malevas.⁵ „Aastatel 1993–1997 pataljonis teenides oli ta agar kaitseväge väljaõppematerjalide looja ning uudsete väljaõppeprotsesside juurutaja.”⁶ „Säre oli suursugune mentor kõikidele oma õpilastele, kas siis kaitseliidus või sepikojas noatera sepistamisel. Meelis Säre käe all valminud damaskitud terasest tera ja ainukordse lõppviimistlusega jahinoad on olnud aastaid kaitseväge salatrump oma parimatele sõpradele tänu avaldamisel.”⁷ „Kolonelleitnant Meelis Säre on pälvinud Kaitseväge teeneteristi riigikaitseliste teenete eest, Kaitseväge teeneteristi eeskujuliku teenistuse eest, mälestusmedali «10 aastat taastatud Kaitseväge» ja Kuperjanovi Üksikjalaväepataljoni rinnamärgi. Kaitseliidu taastajana on tal Kaitseliidu teenetemärk, Kaitseliidu teenetemedali III klass, Kaitseliidu Tartu maleva teenetemärk ning Kaitseliidu Tartu maleva 1. malevkonna rinnamärk.”⁸

Maalil kujutatud Ain Mäesalu on Eesti arheoloog ja Tartu Ülikooli õppejõud, keda on 2012. aastal tunnustatud Valgetähe IV klassi teenetemärgiga. „Mäesalu on avaldanud Euroopa keskaja relvastust puudutavaid teoseid, sealhulgas välja töötanud ammunoolte tüpoloogiat, mis on leidnud tunnustust üle Euroopa.”⁹

Ain Mäesalu mälestustest kõlas, et 1986. aasta suvel toimusid Tartu linnas

⁴ „Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> (18.02.25)

⁵ „Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> 22.05.25)

⁶ „Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> (18.02.25)

⁷ „Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> (18.02.25)

⁸ „Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> (18.02.25)

⁹ Ain Mäesalu. - Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Ain_M%C3%A4esalu (18.02.25)

arheoloogilised kaevamised, mille käigus otsustas Meelis Säre Ain Mäesalule nalja teha. Särel oli ka abiline, Pallase haldus- ja finantsjuht Aivar Reidla, kes toona Säre juures sepatööd õppis. Reidla maalís maalingul oleva hobuse tagumiku. Maaling on valminud otse seinale, autorid ei visandanud enne maalimist ühtegi mustandit. Mälestustest kõlas, et vaid näo maalimise juures on kasutatud Mäesalu fotot. Maaling valmis ühe nädalavahetusega.

„Reidla rääkis, kuidas Meelis Säre ühel päeval talle teatas, et ah, pulli tehtud küll, teeme midagi head ka.”¹⁰ Pulli all on silmas peetud ühte toredat lugu, kuidas Säre vanu münte järele tegi ja seejärel need arheoloogidele avastamiseks ära peitis, tekitades sellega põnevat segadust nii teadlaste kui ka arheoloogidele. Teadlaste sõnul nägid mündid välja nii nagu pärineks need 11. sajandist. „Kuniks üks numismaatik veendunult teatas: «See on ju mingi jama!» Teisisõnu andis Ain Mäesalu mõista, et nalja sai pidevalt.”¹¹

Toona töötas Mäesalu keldris, kuhu maaling maaliti. Keldris hoiti arheoloogilisi leide ja tööriistasid. Maalingu avastas ta ühel esmaspäeval tööle minnes. Maaling tekitas palju rõõmu ja Mäesalu sõnul õnnestus see hästi. Ain Mäesalu pakkus naljatades välja variandi, et maalingu tulevane kodukoht võiks olla Toompea loss või tema enda kodus.

¹⁰ „Vembumehe tehtud «Põdrakese» päästmisele tõttasid appi tudengid” | Henn Uuetoa - Tartu Postimees [WWW]
] <https://tartu.postimees.ee/8115708/vembumehe-tehtud-podrakese-paastmisele-tottasid-appi-tudengid>
(20.10.24)

¹¹ „Vembumehe tehtud «Põdrakese» päästmisele tõttasid appi tudengid” | Henn Uuetoa - Tartu Postimees [WWW]
] <https://tartu.postimees.ee/8115708/vembumehe-tehtud-podrakese-paastmisele-tottasid-appi-tudengid>
(27.05.25)

2. SEINAMAALINGU KONSERVEERIMINE

Seinamaalingu eemaldamine tuli aktuaalseks tänu asjaolule, et kelder, kus maaling oli, läks remonti. Maalingu eemaldamist hakkas organiseerima Kristel Kajak, kes töötab Tartu Ülikoolis arheoloogiliste objektide konservaatorina.

Intervjuus küsisin viis küsimust, töös kasutan neist nelja. Järgnevale neljale küsimusele vastas Kristel Kajak. Intervjuu viidi läbi meili teel.

1. Kuidas sai „Põdrakese” päästmisoperatsioon alguse?

„Kõik sai alguse sellest, et ma kuulsin 2023 a detsembris ühelt meie maja (Jakobi 2) filoloogilt juhuslikult, et Ülikooli 16 maja keldris on Ain Mäesalu seinamaal. Ain tähistas 23.02.2024 oma 69-ndat sünnipäeva ja me käisime käputäie arheoloogidega keldris Põdrakese seinamaali taustal pilti tegemas. Meie PR inimene tegi sellest samal päeval ka *Instagrammi* seinale postituse (unitartu_ajalugarheoloogia). See oli juba varem teada, et Ülikooli 16-s algavad suvel renoveerimis-ja remonditööd. Mulle kui kultuuriväärtuste säilitajale ei andnud rahu see, et hoone remonttöödega häviks ka Põdrakese seinamaal. See oli selge, et maal tuli päästmiseks teisaldada, kuid minul kui arheoloogiliste leidude konservaatoril polnud sellealaseid oskusi ega teadmisi. Võtsin 2024 kevadel (e-mail Heilile 17.04.2024) ühendust oma kunagise kunstikooli maali õpetaja Heli Tuksamiga uurimaks kas tal on võimalik antud seinamaali vaatama tulla ja anda omapoolne eksperthinnang selle edaspidiseks säilitamiseks. Kirja manuses oli ka foto maalist ja Heli vastas, et see on huvitav maal ning oleks tõesti päris kahju, kui see täielikult kaoks.”¹²

2. Kes olid maalingu konserveerimise idee algatajad?

„Konkreetne mõte “maali päästmiseks” sündis Heliga kohtumisel Ülikooli 16 keldris 25.04.2024, kui jõudsime järeldusele, et maali saab ka praktiliselt seinalt teisaldada ja abiks saavad olla Pallase maalitudengid Heli juhendamisel. Minu kui TÜ Arheoloogia

¹² Intervjuu | Kajak, Kristel. (27.04.2025). Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine. Kohanenkov, Triinu. Meili teel.

Instituudi esindaja funktsioon oli edaspidi tagada tööks vajalikud töövahendid, tagada hoonesse sissepääs ja hoida kätt pulsil, et maal saaks enne remonttööde algust keldrist turvaliselt teiseldataud!”¹³

3. Kas on teada maalingu tulevane kodukoht?

„Ei, see pole veel teada. On variant, et leiame oma instituudis mõne sobiva seina aga võimalik, et Ain tahab selle hoopis endale koju riputada?”¹⁴

4. Mis oli maja, kus maaling oli, nõukogudeaegne nimetus ning milleks seda keldrit kasutati?

„Maja kutsuti Marksu majaks. [...] Ma mäletan vaid seda osa, et keldris oli põhimõtteliselt ladu, kus arheoloogiliste väljakaevamiste ajal varustust hoiti. Peale seda vist pole keldrit aktiivselt kasutatud, võibolla ainult laoruumiks. Ma ei tea, kui palju meie praegune haldur oskaks infot anda, võibolla ainult oma ametiaja kohta aga keldrikorruse remonditud ruume hakkavad peagi kasutama ilmselt tudengid. [...]”¹⁵

2.1 Seinamaalingu seisukord enne konserveerimist

Maaling oli ebakorrapärase kujuga, puudus ühtlane taust. Maalingu aluspind ei olnud hoolikalt maalimiseks ette valmistatud, kasutatud oli lubivärvi, mis muutub ajaga pudedaks. Ilmselt oli maal vastavalt motiivile alt kergelt krunditud, kuid see ei taganud korralikku naket. Maalingut katsid krakleed. Esinesid ulatuslikud värvikaod ning maalikihi laialdane irdumine, mis tekkis tulenevalt asukohast. Niiskus liikus alt ülesse ja vastavalt sellele ka kahjustuste suund - maaling oli alt lahtine ja ülevalt poolt kõvasti seina küljes kinni. Samuti leidis maalingu struktuuris pragusid. Maalingu seisukord oli avariiline.

¹³ Intervjuu | Kajak, Kristel. (27.04.2025). Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine. Kohanekov, Triinu. Meili teel.

¹⁴ Intervjuu | Kajak, Kristel. (27.04.2025). Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine. Kohanekov, Triinu. Meili teel.

¹⁵ Intervjuu | Kajak, Kristel. (27.04.2025). Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine. Kohanekov, Triinu. Meili teel.

Joonis 3. Seinamaalingu seisukord enne konserveerimist. Foto: Kristel Kajak.

Läbirääkimisel Kristel Kajakiga jõudsimme järeldusele, et konserveerime maalingu ja katsume saavutada olukorra, kus maaling oleks taasesitatav ja transpordi kõlblikkus olukorras, kui õnnestumisele täielikku garantiid meie anda ei saa.

2.2 Seinamaalingu eemaldamine

Maalingu eemaldamise teeb eriliseks asjaolu, et maalimisel on kasutatud õlivärve ja sellel puudub ühtlane taust. Tavaliselt eemaldatakse freskosid, millel on maalingu taga spetsiaalsed krohvikihid ja ettevalmistatud pind.

Maalingu eemaldamist alustasime 28. juunil 2024. Eemaldamiseks otsustasime maalingule teha profülaktilise katte (Joonis 6), kasutades jänesenaha liimi (10%) (Lisa 1), mille kandsime läbi marli seinale, et maaling fikseerida. Maali oli võimalik katta ainult läbi kaitsekanga, sest pind oli ülipude. Katsime liimiga pintseldatud pinna marliga, seejärel katsime kaitsekanga uuesti liimiga (Joonis 7). Valisime jänesenaha liimi, et tegu oleks loodusliku liimiga, mis on tagasipööratav vee ja vajadusel ka auruga.

Soojade ilmadega niiskuse kontsentratsioon kasvab, mistõttu meie lootus, et pind kuivab vähemalt paari päevaga, oli ekslik. Liimi jätsime kaheks kuuks kuivama, sest ruum

oli tohutult niiske ja iga etapp vajab palju aega. 10. septembril tagasi minnes selgus, et kõrge suhteline õhuniiskuse ja kõikumise temperatuur soodustasid hallituse teket, mis kasvas ohtrasti loodusliku liimi peal. (Joonis 4).

Joonis 4. Seinamaalingule jänesenahaga liimiga liimitud marli hallitab. Foto: erakogu.

Kõrges õhuniiskuses ei kuivanud jänesenaha liim ära, aga maaling oli vaja kiiremas korras keldrist eemaldada, sest ehituse tähtaeg lähenes. Katsetasime maalingu eemaldamist ka liimriidega, mis kuumaga kokkupuutel muutub nakkuvaks, kuid õlimaali libe pind ei võimaldanud seda meetodit kasutada (Joonis 5). Tegime plaanides muudatusi ja võtsime kasutusele paraloid B-72 etanoolis (20%). Paraloid on konserveerimises kasutatav termoplastne valguskindel akrüülvaik, mis ei moodusta vananedes ristsidemeid (jääb seega pööratavaks).¹⁶ Ehk otsustasime kasutada sünteetilist liimi, mida saab hiljem maalipinnalt etanooliga eemaldada. Paraloid töötas hästi - kuivas kiiresti ja liimis marli õlimaalingu külge.

¹⁶ Hea Maja Pood. [WWW] <https://www.heamajapood.ee/et/a/paraloid-b72-100g> (24.10.24)

Joonis 5. Liimriide katsetamine. Foto: erakogu.

Kui fresko eemaldamisel kaetakse näopool kaitsekangaga ja seejärel koputatakse töö kummihaamriga seinast lahti. Meil oli mõte rakendada taolist tehnikat - kohtades, kus maaling on lahti - rebime ja kohtades, kus on kõvemini kinni - koputame. Lahtirebimine õnnestus vaid kohtades, kus värv oli seina küljest lahti irdunud. (Joonis 3 ja Joonis 8). Piirkondades, kus oli enne maalimist tehtud krohviparandusi, rebimine ega koputamine ei õnnestunud. Sekkusime mehhaaniliselt, kasutades skalpelle, spaatleid ning vasardasime krohvipinda, et koos sellega marli eemaldada.

Plaanisime maalingu kätte saada kolme-nelja suure osana, aga eemaldamise käigus saime aru, et seda plaani rakendada ei ole võimalik - maaling oli ülevalt poolt, kus niiskuskahjustust ei esinenud, seina küljes väga tugevasti kinni. Eemaldamise eesmärgiks oli kahjustusi juurde tekitada minimaalselt ja säilitada maalingu osasid võimalikult palju, tuli maaling eemaldada väikeste tükkidena. Osasid tükke ei õnnestunud seinast kätte saada.

Joonis 6. Seinamaalingule profülaktilise kanga paigaldamine. Foto: erakogu. Joonis 7. Seinamaalingule profülaktilise kanga liimimine. Foto: Kristel Kajak.

Joonis 8. Seinamaalingu eemaldamine. Foto: erakogu.

2.3 Seinamaalingu puhastamine ja tugevdamine

Toimisime sarnaselt fresko puhastamise põhimõtetele. Seinamaalingu puhastamine sai alguse 17. septembril 2024. Maalingut töödeldakse esmalt tagant, eemaldades krohvijäägid. Maalingut puhastasime mehaaniliselt, kasutades skalpelle (Joonis 10), destilleeritud vett, liivapaberit ja mikrolihvijat ehk Proxxon freesi (Joonis 9). Töö käigus selgus, et maalingu värv on esialgsest hinnangust rabedam. Seetõttu ei kasutanud enam freesi, mis oleks küll tööaega vähendanud, kuid tööriistast tulev vibratsioon süvendas maalingul olevaid pragusid või tekitas neid juurde. Tükkide puhastamise käigus pragunes maaling veelgi, mistõttu tekkis palju kadusid.

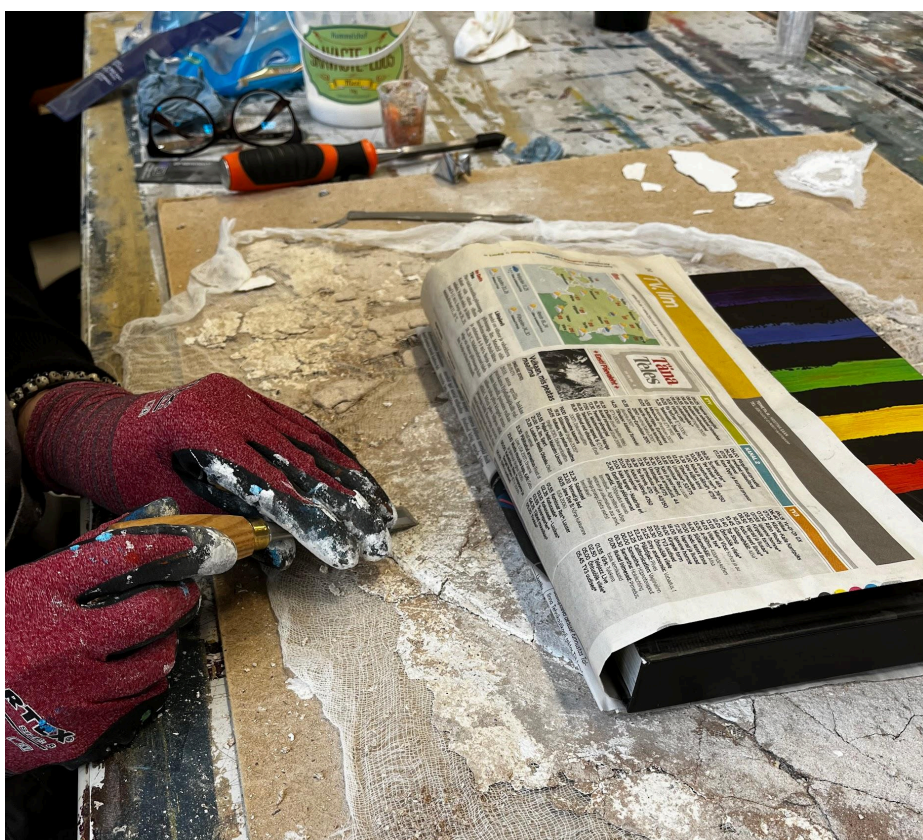

Joonis 9. Seinamaalingu puhastamine mikrolihvi abil. Foto: erakogu. Joonis 10. Seinamaalingu puhastamine skalpelliga. Foto: Hanna-Liina Krenštrauch.

Maalingu tükkide tugevdamiseks katsetasime kahte erinevat tugevusainet. Üks oli sünteetiline *Lefranc Bourgeois* gesso ja teine looduslik gesso (Lisa 2). Loodusliku tugevdaja ehk želatiin-kriidi gesso tegin ise, kasutades vett, želatiini ning jahvatatud kriiti. Antud aine miinusteks on asjaolu, et gesso rikneb kiiresti ning töö tegemise tempo aeglustub, kuna tuleb teha iga kord uus segu. Sünteetiline gesso ei rikne, kuid on rabedam, mis võimaldab tööd teha natukene rahulikumas tempos. Otsustasime antud etapis

süntheetilise gesso kasuks. Tugevdasime esmalt sügavad praod, et maaling edasi ei praguneks ning peale maalingu puhastamist katsime terve tagumise pinna õhukese gesso kihiga.

Maalingu taga paiknes kohati tugevam krohv, mis reageeris veega teistmoodi kui arvasime. Plaanisime krohvipinda niisutada ja seejärel mehhaaniliselt kihiti kraapida, kasutades ka peitli abi (Joonis 11), kuid selgus, et niisutades kivistub pind veelgi, mistõttu ei õnnestunud maalingut kohati täielikult puhastada.

Joonis 11. Seinamaalingu taga oleva krohvipinna puhastamine peitli abil. Foto: erakogu.

Joonis 12. Seinamaalingut aitavad puhastada KoRe tudengid. Foto: erakogu.

2.4 Seinamaalingu kinnitamine plaadile

Seinamaalingu plaatide ettevalmistamine sai alguse 11. märtsil 2025 (Joonis 13, Joonis 14, Joonis 15). Esialgse plaani põhjal oli mõtte kinnitada puhastatud maaling lõuendile, et töö oleks kaalult kerge ning lihtsalt transporditav. Puhastamisel selgus töö haprus ning maalingu säilimise huvides sai langetatud otsus paigaldada töö stabiilsema aluse peale, milleks jäi soojusplaat (600 x 1800 (mm)). Enne soojusplaatide kasutamist oli vaja need ette valmistada - tugevdada. Tugevdamiseks kasutasin PVA liimi ning makulatuuri. Ajalehti liimisin kaks kihti mõlemale poole, et plaadid armoreerida. Plaatide näopoole, kuhu kinnitan töö, lisasin gesso ja teisele poole Eskaro Akrit 7 niiskuskindel valge seinavärvi, et ajalehemuster ära peita. Maaling paigutus kolmele soojusplaadile. Juurde sai valmistatud 200 x 1800 millimeetrine riba.

Joonis 13. Seinamaalingu plaatide ettevalmistamine. Foto: erakogu.

Joonis 14 ja 15. Seinamaalingu plaatide ettevalmistamine. Foto: erakogu.

Esmalt oli vaja paigutada maalingu foto mõõtkavasse. Kasutasime ruudumeetodit, et ümberkandmine oleks võimalikult täpne (Joonis 16).

Joonis 16. Seinamaaling ruudustiku abil plaadile asetatud. Foto: erakogu.

Kinnitamiseks käisid läbi mitmed variandid - pahtlisegu, vuugisegu. Kasutasime Eskaro Fine PRO filler kerget lõppviimistluspahtlit, mille kasutamine on mugav (valmissegatud pahtel), käepärane ja on värvuselt valge, et ei jääks domineerima (Joonis 17). Pahtli tihe konsistents võimaldas õrnalt taignarulliga vajutades plaadile kinnitada maalingu tükid, mida ei olnud võimalik täielikult puhastada, mida on näha Joonisel 11.

Joonis 17. Seinamaalingu kinnitamine soojusplaadile lõppviimistluspahtliga. Foto: erakogu.

Joonis 18. Seinamaaling plaadile kinnitatud. Foto: erakogu.

Peale maali kinnitamist plaadile selgus, et mõned kohad oli jäänud pahtlita või ei nakkunud pahtli külge (Joonis 18). Pahtli tühimikke täitsime ledaniga (Joonis 19). Maali lahtised kohad injekteerisime - esmalt süstides piiritust, et avada tee, ja seejärel liimainet MFK-d ehk *Medium für Konsolidierung*.

Joonis 19. Seinamaalingu lahtiste kohtade injekteeimine. Foto: erakogu.

2.5 Seinamaalingu näopoolele lisatud profülaktilise kaitse eemaldamine ja näopoole puhastamine

Liimi eemaldamine ehk lahtisulatamine sai alguse 28. märtsil 2025 (Joonis 20). Jänesenaha liimi lahti sulatamiseks kasutatakse tavaliselt kuuma vett ja/või kuuma auru. Antud töö puhul oli oluline, et pind liialt niiskust ei saaks ja läbi ei vettiks. Esimeseks põhjuseks on värvikiht. Tegu on küll õlivärviga, aga värvikiht on õhuke ja liigse niiskuse tõttu kiht mureneb ja muutub pastaks. Lisaks on maaling kinnitatud soojusplaadile (samuti kardab niiskust), kinnitamiseks on kasutatud niiskust kartvat pahtlit, mis võib lahti tulla nii töö kui ka aluse küljest. Puhastamine õnnestus leige veega.

Joonis 20. Seinamaalingul oleva profülaktilise katte eemaldamine. Foto: erakogu.

Antud töös jänesenaha liimiga liimitud kaitsekangas tuli kergesti lahti pinda õrnalt vatiga niisutades. Kohati oli marli õlimaalingu küljest eemaldunud ning tuli kergelt tõmmates lahti, pinda kahjustamata. Oluline oli maalipind peale kanga eemaldamist liimijääkidest puhastada. (Joonis 21).

Joonis 21. Värvikihi puhastamine liimijääkidest. Foto: erakogu.

Paraloidi eemaldamiseks otsustasime kasutada etanooli ehk etüülalkoholi. Tegime etanooli kompressi, kuid oli oluline jälgida, et kompress liiga kaua peal ei oleks, sest vastasel juhul sulab värv üles. Paraloidi kasutasime lipu ja labidaga käe eemaldamises ehk kohtades, mis olid seina küljes tugevasti kinni.

Maalingu alt osa oli kohati kaetud lubjapiimaga või seinavärviga. Selle puhastamiseks kasutasime triammooniumtsitraati (5%).

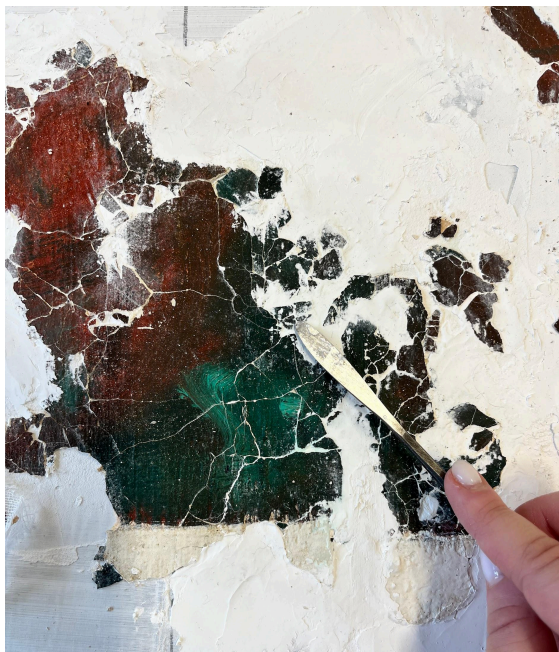
Fragmendid, mis marli eemaldades lahti tulid, liimisin kinni, kasutades *Acrylic Adhesive 303 HV*.

2.6 Seinamaalingu ebatasasuste täitmine

Esialgselt oli plaan laguunide täitmiseks kasutada sünteetilist valmistehtud gessot, mida kasutasime ka tagumise poole tugevdamiseks, kuid antud gesso on olemuselt liiga õhuke, mistõttu ei kata maalingus esinevaid (sügavaid) laguune, siis otsustasime kasutada isetehtud kriidi-želatiin gessot (Joonis 22), mis on olemuselt pehme ja paksem, millega täituvad laguunid hõlpsamini.

Töö käigus selgus, et vedela kriidi-želatiinist täitematerjaliga on kadude tasandamine mugavam, jättes pinna ühtlasemaks ning siledamaks. Laguunide täitmine toimus spaatli abil. Üleliigse gesso eemaldasime niiske *Blitz-Fix*-i abil.

Laguunide ja maalingu tausta täitmisele järgnes pinna lihvimine, mis osutus planeeritust pikema ajaliseks, sest isetehtud gesso kuivas arvatust kõvemaks. Lihvimisel kasutasin kolme eritugevusega liivapaberit (P40, P60, P80), alustades tugevamast ja lõpetades peenemateralisega, millega sai pinna nii-öelda poleeritud.

Joonis 22. Seinamaalingul olevate laguunide täitmine. Foto: erakogu. Joonis 23. Seinamaalingu ebatasasuste lihvimine. Foto: erakogu.

Peale pinna lihvimist (Joonis 23) jõudsime järeldusele, et esteetilisema terviku saavutab jäljendades maalipinna tekstuuri, mis on õrnalt triibuline ja tekstuurne. Selle saavutamiseks keetsin želatiin-kriidi gesso, mille kandsin pintsliga plaadile, jättes tekstuurse pinna. (Joonis 24).

Joonis 24. Maalipinna tekstuuri imiteerimine. Foto: erakogu.

2.7 Seinamaalingu retušeerimine

Õlimaalingu retušeerimiseks sai alguse 28. aprillil 2025. Värviparanduste tegemiseks kasutasime kahte sorti akvarelle (Joonis 25). Ühed, mis lahustuvad etanooliga ja teised, mis veega. Etanooliga lahustuvad Gamblini akvarellid on spetsiaalsed retuššimisvärvid, mille tellisime Saksamaalt. Otsustasime, et kasutame *acqua sporca* (itaalia keeles) tehnikat, (mis tõlkes tähendab „porivett”) et paranduskohad liialt silma riivama ei jääks ja säiliks esteetiline tervik. Silmapaistvates kohtades toonisime värve vastavalt vajadusele. Ühtlase tausta saavutamiseks ujutasime tausta üle, kasutades samuti „porise vee” tehnikat, mis koosnes kolmest värvist: ultramariin, umbra ja hall.

Joonis 25. Värviparanduste tegemine. Foto: erakogu.

2.8 Seinamaalingu seisukord peale konserveerimist

Eemaldamise, puhastamise ja paigaldamise käigus tekkinud kadude retušeerimise järel oli maalingu olukord hea (Joonis 26).

Saavutasime esteetilise terviku, kus parandatud kohad ei domineeri üle ja on ühtlaselt kaetud. Suuremate kadude ühtlustamiseks kasutasime *acqua sporca* tehnikat, et ulatuslikke kadusid mitte täielikult ära peita, vaid neid mahedamaks toneerida.

Õnnetuse tagajärjel läksid plaadid omavahel peale konserveerimist lahti, mistõttu kinnitasime maalingule tugeva puidust raami, mis hoiab ära soojusplaatide kaardumise ning muudab transpordimise ja töö esitamise mugavamaks. Raamil on ka esteetiline omadus - töö on viimistletud.

Joonis 26. Konserveeritud seinamaaling. Foto: Merilin Trummal.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärk oli konserveerida Tartu kultuuri instituudi ehk Von Bocki maja keldris eemaldatud õlivärvidega maalitud seinamaaling. Seinamaalingu autor on Meelis Säre, ka tuntud kui Vana Karu, kes oli keemik ja sepp, keda abistas hobuse tagumiku maalimise juures Pallase finants- ja haldusjuht Aivar Reidla ja modelliks oli Ain Mäesalu, ka tuntud kui Põdrake, kes on arheoloogia õppejõud.

Osadena maaling seinast eemaldatud, viisime tükid Tartu Kõrgema kunstikooli Pallasesse, kus puhastasime osad, katsime maalingu taguse gessoga, lihvisime ebatasasused siledaks, panime tükid kokku ja kinnitasime soojusplaadile, et maaling oleks liigutatav ja tulevikus ka eksponeeritav. Eemaldasime marli ja teostasime suures mahus retušeerimist, sest tükid said seinalt eemaldades ja puhastamise käigus kahjustada.

Terve töö põhines enamjaolt katse-eksitus meetodil, sest kogemus õlimaali tehnikas seinamaalingu eemaldamises puudus. Antud maalingut ei saanud käsitleda kui fresko eemaldamist, sest kui fresko puhul on olemas korralikud krohvikihid, siis sellel maalingul need puudusid. Krohv, mis asus „Põdrakese” taga, ei olnud mõeldud maali alusena. Kihid olid ebaühtlased (krohviparandused) ja pärinesid erinevatest aegadest. Meie saime krohvikihi asemel eemaldada maalingu alus ehk lubivärvi kihiga. Arvestasime algusest peale asjaoluga, et maalingu eemaldamisel ei saa tagada sajaprotsendilist õnnestumist. Olime kokku leppinud, et anname endast kõik, et maalingu eemaldamine ja konserveerimine õnnestuks, kui oli suur võimalus, et töö ei lähe plaanipäraselt juba esimeses etapis - kõik, mis õnnestub, on boonus, vastasel korral oleks kogu maaling nagunii kaotsi läinud. Garantiid sellisele eemaldamisele ei ole võimalik pakkuda.

SUMMARY

The aim of this thesis was to conserve the oil-painted mural “Põdrake” - “Moosie” if translated - by Meelis Säre, which was removed from the basement of the Tartu Institute of Culture, commonly known as Von Bock House. The painting depicts the author’s good friend Ain Mäesalu.

We delivered the removed painting to Pallas University of Applied Sciences where we cleaned the painting, reinforced it and installed it on panels so that the work could be transported easily. We removed the protection fabric and made colour corrections, as the pieces were damaged during removal from the wall and installing to the panels.

The entire work was done in a trial-and-error method, as there was no experience in removing murals done by oil painting technique. This painting could not be considered a fresco removal, because while a fresco has proper layers of plaster, this painting lacks them. We had agreed that we would do our best to successfully remove and conserve the painting, given that there was a high chance that the work would not go according to plan already in the first stage. We agreed that anything that succeeds is a bonus, otherwise the entire painting would have been lost in basement renovation anyway. It is not possible to offer any guarantee for such removal.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ain Mäesalu. - Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Ain_M%C3%A4esalu (18.02.25)

Hea Maja Pood. [WWW] <https://www.heamajapood.ee/et/a/paraloid-b72-100g> (24.10.24)

Intervjuu I Kajak, Kristel. (27.04.2025). Meelis Säre seinamaalingu „Põdrake” eemaldamine ja konserveerimine. Kohanenkov, Triinu. Meili teel.

Johann Heinrich Bartholomäus Walther. Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Johann_Heinrich_Bartholom%C3%A4us_Walther (09.10.25)

Retušeerimine. - Eesti Ensüklopeedia [WWW] <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/retu%C5%A1eerimine1> (10.12.24)

Von Bocki Maja. Vikipeedia [WWW] https://et.wikipedia.org/wiki/Von_Bocki_maja (09.10.25)

„Meelis Säre saadetakse viimsele teekonnale sõjakooli aulast” | Raul Sulbi. Tartu Postimees [WWW] <https://www.postimees.ee/2690256/meelis-sare-saadetakse-viimsele-teekonnale-sojakooli-aulast> (18.02.25)

„Vembumehe tehtud „Põdrakese” päästmisele tõttasid appi tudengid” | Henn Uetoa. Tartu Postimees [WWW] <https://tartu.postimees.ee/8115708/vembumehe-tehtud-podrakese-paastmisele-tottasid-appi-tudengid> (20.10.24)

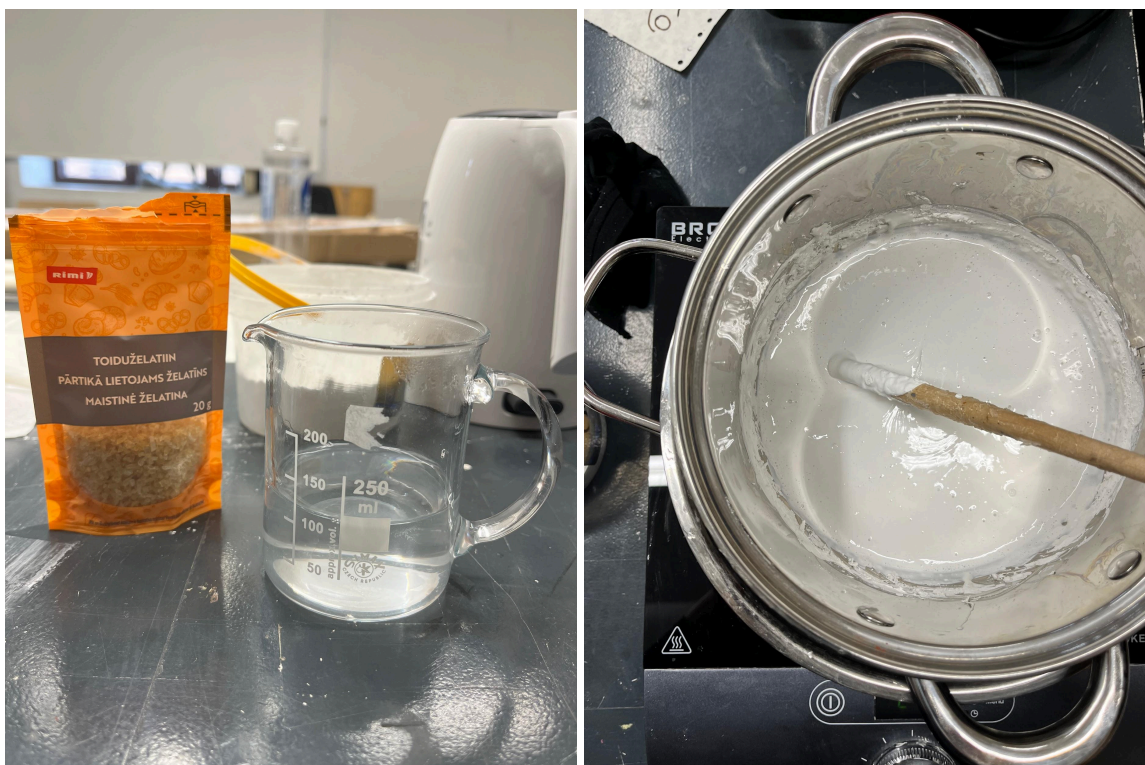
LISAD

Lisa 1. Jänesenaha liimi keetmine Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudis

Foto: erakogu.

Lisa 2. Isetehtud kriidi-želatiin gesso

Fotod: erakogu.